

Józef Ignacy Kraszewski

Katalog wystawy

Wystawa zrealizowana na podstawie zbiorów

Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie (APAN)

oraz

Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii
Umiejętności (ANPAN i PAU)

Biblioteki Filmoteki Narodowej (BFN)

Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich (BLAN)

Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie (MR)

Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie (ML)

Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC)

Scenariusz wystawy i redakcja katalogu

Joanna Arvaniti, Katarzyna Sójkowska

Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie

Współpraca

Marek Ciara, Paulina Mitek, Tomasz Rudzki

Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie

Projekt graficzny

Maria Kaliszczuk-Donaj

AMALKER sp. z o.o.

Na okładce

Paulina Kopestyńska, *Józef Ignacy Kraszewski*, akwarela, 2012, APAN

W tekście

wykorzystano ornament autorstwa Józefa Ignacego Kraszewskiego z jego listu
do Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma, Drezno, 19 marca 1884, Materiały
Wawrzyńca Benzelstierny Engeströma, APAN, P.III-10, k. 130

© Copyright by Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, Warszawa 2012

ISBN 978-83-933188-2-7

Wydawca

Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie

ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, www.apan.waw.pl

Skład, łamanie i druk

AMALKER sp. z o.o.

ul. Okrzei 21, 03-715 Warszawa, www.amalker.com

Wystawa poświęcona Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu została przygotowana z okazji ogłoszenia przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej roku 2012 Rokiem Józefa Ignacego Kraszewskiego. W roku tym przypada bowiem 200. rocznica urodzin tego najplodniejszego polskiego pisarza, autora 232 książek, w tym 144 powieści społecznych, obyczajowych i ludowych oraz 88 historycznych, z których najbardziej znana jest *Stara baśń*, rozpoczynająca cykl 29 powieści o historii Polski. „Jego imponujący dorobek literacki wywarł trwały wpływ na kulturę i literaturę polską oraz twórczość współczesnych mu i późniejszych pokoleń Polaków” — napisano w uzasadnieniu. O Józefie Ignacym Kraszewskim mówi się, że „nauczył nas czytać po polsku i dał nam na czym czytać po polsku”, że w życiu „napisał więcej, niż inni zdołali przeczytać”, że „zapisywał litery szybko, niż zecerzy zdołali składać”. Dziś trudno nam nawet sobie wyobrazić, że Kraszewski napisał ponad 600 grubych ksiąg, nie mówiąc już o całych tomach jego przebogatej korespondencji, bez komputera, bez Worda, bez Internetu, a nawet bez maszyny do pisania, po prostu maczając pióro w kałamarzu. A przecież był też znakomitym malarzem (rysował, szkicował, ilustrował swoje książki i listy, kolekcjonował dzieła malarskie i ryciny), pasjonował się muzyką (komponował, zajmował się krytyką muzyczną, grał na fortepianie), prowadził działalność redakcyjno-wydawniczą (nabywszy w 1868 roku drukarnię, w ciągu trzech lat jej działalności wydał 74 książki), był miłośnikiem historii i archeologii, paraf się litografią, miedziorytnictwem, a nawet malowaniem na porcelanie, pracował społecznie (w Żytomierzu był kuratorem szkół, dyrektorem teatru, prezesem różnych towarzystw o charakterze społecznym i dobroczynnym), wiele podróżował, a także w pewnym okresie swojego życia zajmował się intensywnie, chociaż bez pasji, pracą na roli. „Bodźcem dla mnie — powiedział podczas jubileuszu 50-lecia pracy literackiej w Krakowie w 1879 roku — była miłość tej Ojczyzny, której losy w dzieciennym sercu już tkwiły raną, do dziś dnia niezagojoną”.

Ekspozycja nie jest typową wystawą biograficzną. Wprawdzie ułożone chronologicznie plansze, spięte wymownym tytułem *Urodził się w gospodzie, zmarł w hotelu*, zapowiadającym tułaczę losy bohatera, odzwierciedlają najważniejsze wydarzenia w życiu pisarza, ale pokazują go na poszczególnych tablicach jako ucznia, studenta, gospodarza ziemskiego, prozaika, malarza, patriotę, pasjonata, uczonego, działacza społecznego, kolekcjonera, a przede wszystkim jako zwykłego człowieka, uwikłanego w różne problemy, kochającego i stale troszczącego się o losy najbliższych mu osób, tęskniącego na wszystkich ścieżkach swojego życia za rajem utraconym, czyli ukochanym Romanowem, który opuścił we wczesnej młodości i do którego potem wracał już tylko w snach i marzeniach. Sam Kraszewski napisał kiedyś: „Jak zapamiętam siebie na świecie, widzę się w Romanowie”. Na wystawie prezentujemy przepiękne zabytkowe fotografie ze zbiorów Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie, wykonane w 1875 roku przez brata Józefa Ignacego Kraszewskiego Lucjana, przedstawiające aleję świerkową i ogród w Romanowie oraz rodzinę autora *Starej baśni* na tarasie dworku w Romanowie.

Skanom wcześniej nieupowszechnianych oryginalnych zdjęć i unikatowych dokumentów, które mogliśmy zaprezentować na tablicach dzięki uprzejmości pani dyrektor Archiwum Nauki PAN i PAU dr Rity Majkowskiej, pani dyrektor Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie Anny Czobodzińskiej-Przybysławskiej, pani dyrektor do spraw naukowych Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Leokadii Kairéliëne oraz innych życzliwych osób, towarzyszą wzruszające cytaty zaczerpnięte w przeważającej części z korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego do hrabiego Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma, zgromadzonej w jego spuściźnie przechowywanej w Oddziale Archiwum PAN w Poznaniu, oraz z listów autora *Starej baśni* do matki Zofii z Małskich Kraszewskiej, do babki Anny z Nowomiejskich Małskiej oraz braci Kajetana i Lucjana; cytaty odnalezione zostały na poślódkach już kartach unikatowego

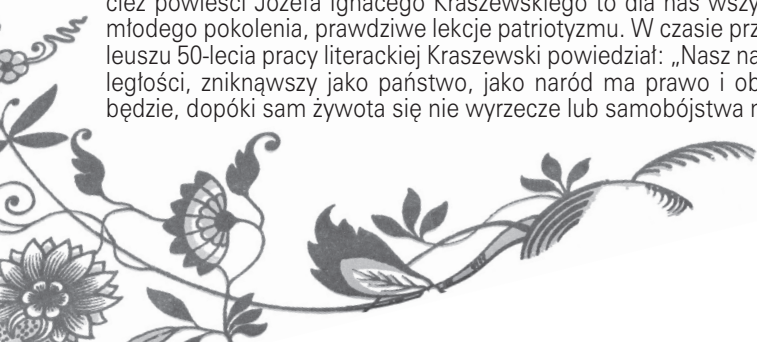
warszawskiego wydawnictwa z 1880 roku *Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności literackiej J.I. Kraszewskiego* oraz w dokumentach rodzinnych znajdujących się w zbiorach Muzeum w Romanowie. Barwne opowieści pani dyrektor Anny Czobodzińskiej-Przybysławskiej ujawniające nieznanne szczegóły z życia Józefa Ignacego Kraszewskiego oraz jego licznej rodziny przybliżyły scenarzystkom postać bohatera wystawy, nadały ekspozycji bardziej osobisty charakter i sprawiły, że nabrała ona szczególnego blasku i ciepła.

Postać Józefa Ignacego Kraszewskiego jest nam — pracownikom Archiwum PAN — szczególnie bliska, gdyż urodził się on w zajeździe znajdującym się wówczas na skrzyżowaniu ulic Aleksandria (obecnie Kopernika) i Krakowskie Przedmieście. 10 lat później powstał bardzo blisko tego miejsca dom Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk, który znany jest warszawiakom jako Pałac Staszica i jest siedzibą naszej instytucji. Chrząst przyszłego pisarza odbył się w kościele św. Krzyża przy ulicy Krakowskie Przedmieście 3 w Warszawie. Sam Kraszewski napisał potem, nie wiedząc przecież, gdzie przyjdzie mu zakończyć swoją ziemską wędrówkę: „Światło więc dzienne ujrzałem w gospodzie. Było to jakby zwiastowaniem i zapowiedzią nieustannej, mimowolnej włóczęgi, wędrowania, niemożności osiedlenia się pomimo najgorętszych chęci i pragnienia”. Zmarł bowiem samotny, z dala od rodziny i najbliższych przyjaciół w hotelu w Genewie 19 marca 1887 roku. Towarzyszącym mu w ostatniej drodze osobom, m.in. Zygmuntowi Miłkowskiemu, nie udało się skontaktować przed śmiercią pisarza ani z jego żoną Zofią z Woroniczów Kraszewską, która nie odpowiedziała na telegram, ani z synami Janem i Franciszkiem, ani też braćmi Lucjanem i Kajetanem. Rodacy nie zapomniałi jednak o swoim mistrzu. Ciało jego sprowadzone zostało do Krakowa i pochowane z wielkimi honorami w Krypcie Zasłużonych w podziemiach kościoła Ojców Paulinów na Skałce. Gorącym pragnieniem mistrza Kraszewskiego było, aby jego serce spoczęło w kościele św. Krzyża w Warszawie, w którym pisarz został przed 75 laty ochrzczony. Pisał zboląły w 1883 roku do jednego z redaktorów „Biesiady Literackiej”, przewidując swoją rychłą śmierć: „Ani się spodziewasz, jak odbierzesz wiadomość, że już nie żyję — umrę niespodzianie, zagasnę nagle, ale nie gdzie indziej jak na posterunku, przy swoim biurku, z piórem w rękę. Pamiętaj dopilnować, żeby serce moje złożone zostało w kościele św. Krzyża w Warszawie”. Prośba stojącego nad grobem człowieka nie została jednak spełniona. Testament pisarza otwarto już po zabalsamowaniu zwłok i wyeksportowaniu ich do Krakowa.

Warto jeszcze przypomnieć, że prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski jest spowinowacony z rodziną Kraszewskich. Siostra jego babki bowiem była żoną Mieczysława Kraszewskiego, wnuka Kajetana Kraszewskiego, najmłodszego brata pisarza, dziedzica i dobroczyńcy Romanowa.

Zamierzeniem scenarzystek ekspozycji jest przybliżenie postaci pisarza, wielkiego Polaka i dobrego człowieka uczniom szkół warszawskich, tym bardziej, że dzieła literackie Józefa Ignacego Kraszewskiego zostały niezасłużenie wycofane z programów wszystkich typów szkół, nie tylko jako lektury obowiązkowe, ale nawet jako uzupełniające. A przecież powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego to dla nas wszystkich, a szczególnie dla młodego pokolenia, prawdziwe lekcje patriotyzmu. W czasie przemówienia podczas jubileuszu 50-lecia pracy literackiej Kraszewski powiedział: „Nasz naród, pozbawiony niepodległości, zniknąwszy jako państwo, jako naród ma prawo i obowiązek istnieć i istnieć będzie, dopóki sam żywota się nie wyrzeczce lub samobójstwa nie popełni”.

Joanna Arvaniti

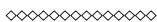

Początek

Urodził się w gospodzie

Zajazd przy ulicy Aleksandria (obecnie Kopernika) w Warszawie, w którym 28 lipca 1812 roku urodził się Józef Ignacy Kraszewski; matka jego wraz z babką Anną Malską, nauczycielką matki panią Stokowską oraz lekarzem z Włodawy Janem Plenkiem przybyli do stolicy, aby przed rozwiązaniem uniknąć na wsi niebezpieczeństwa w czasie ruchów wojsk podczas wojny rosyjsko-napoleońskiej; chrzest przyszłego pisarza odbył się 6 sierpnia 1812 roku w kościele św. Krzyża przy ulicy Krakowskie Przedmieście 3 w Warszawie; rodzicami chrzestnymi byli lekarz Jan Plenk i babka Anna Malska, po 1820, *Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności literackiej J.I. Kraszewskiego*, Warszawa 1880 (fot. powyżej)

Plan skrzyżowania ulic Aleksandria i Krakowskie Przedmieście w Warszawie, po 1820, *Książka...*

Dołhe w pobliżu Prużany na Grodzieńszczyźnie, obecnie na Białorusi, w obwodzie brzeskim, posiadłość rodziców pisarza, potem jego młodszego brata Lucjana, b.d., *Książka...*

W maleńkim Dołhem, z maleńkim niskim domkiem, z matą kapliczką na wzgórzu maleńkim, z ogródkiem, z odrobiną zarośli, która cały las składała, z jedną sosną na polu, pozostała po szczęśliwszych czasach (na której zawsze przepowiadano mi obwieszenie za swawolę), w Dołhem tym ojciec i my przeżyliśmy spokojne długie lata. (Książka..., s. 6.)

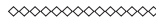
Jan Kraszewski (1788–1864), ojciec pisarza, chorąży powiatu prużańskiego, surowy i bezwzględny w decydowaniu o losach swoich dzieci, sportretowany w *Powieści bez tytułu* (1855), b.d., *Książka...* (fot. 1 na okł.)

Przy męskiej dziarskiej postaci i typowo polskim pięknym obliczu odznaczał się i tym humorem jowialnym, co to chwyta za serce, i bystrością umysłu, i darem spostrzegawczym i narracyjnym. A nie brakło mu i weny poetyckiej; muzykę lubił i uprawiał, w listach władał piórem tak dzielnie jak w pogadance żywym słowem; niekiedy zaś i na wierszyk dowcipny a udany umiał się zdobyć. (Książka..., s. 7–8.)

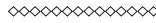
Zofia z Malskich Kraszewska (1791–1859), matka pisarza, model powieściowych matek, np. w *Pamiętnikach nieznanjomego* (1846), b.d., *Książka...* (fot. 2 na okł.)

A poznać ją i pokochać było to prawie jedno, bo i wdziękiem urody, i przymiotami serca, i pięknym ukształceniem umysłu powszechnie uwielbienie sobie jednata. [...] Jeśli cudów nie czyniła, to jedynie przez skromność. (Książka..., s. 7–8.)

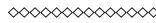

Konstancja z Morochowskich Nowomiejska, prababka pisarza, b.d., *Książka...* (fot. 4 na okł.)

Prababka, którą nazywano babką białą, gdyż się najczęściej w suknie białe ubierała, była moją pierwszą nauczycielką i drugą matką. W jej pokoju spędzałem dni całe, łóżeczko moje tam stało, a na posadzce ustawiały się ogródki z sosnowych gałązek i lalek porcelanowych. (Książka..., s. 10.)

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do prababci Konstancji z Morochowskich Nowomiejskiej, 1819, *Książka...*

Koperta z pieczęcią lakową Józefa Ignacego Kraszewskiego; na pieczęci widoczny jest herb Kraszewskich — Jastrzębiec, Drezno, 11 września 1879, Materiały Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma, APAN, P.III–10, k. 128

Romanów

Jak zapamiętałem siebie na świecie, widzę się w Romanowie

4

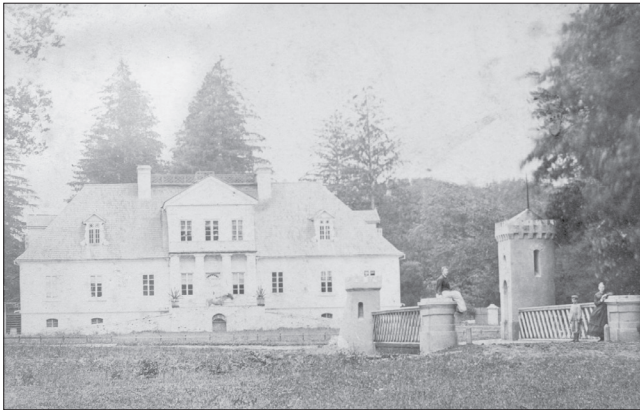
Obok skromnego domku rodzicielskiego w Dothem stoi w pierwszych wrażeniach moich dziecinnych szumiący prastarymi jodłami swoimi Romanów, majętność dziadka i babki, później rodziców moich. [...] Tęskny i płaski, poważny krajobraz otacza dwór, do którego wiedzie z jednej strony długa, przez lasy przebita tryba. Lasy stare, odwieczne opasują zewsząd siedzibę, w przepysznych drzewach ukrytą, na których niezliczone gnieźdzą się bociany i czaple. (Książka..., s. 10.)

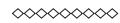
Romanów Podlaski, obecnie w województwie lubelskim, w powiecie bialskim, w gminie Sosnówka, posiadłość dziadków pisarza ze strony matki, od 1846 roku rodziców pisarza, wreszcie jego najmłodszego brata Kajetana; dziadkowie pisarza Anna i Błażej Malscy kupili dworek w Romanowie w 1802 roku; w latach 1806–1812, rozebrawszy dwór drewniany, wzniesli na jego fundamentach dwór murowany ze sklepieniami krzyżowo-kolebkowymi, klasycystyczny, z czterospadowym dachem krytym gontem i czterokolumnowym gankiem; do dworu prowadziła malownicza półkolista droga; w Romanowie spędził przyszły pisarz lata 1813–1822 pod opieką babki Anny Malskiej i prababki Konstancji Nowomiejskiej, b.d., *Książka...*

Dwór w Romanowie; w 1858 roku dach dworu strawił pożar; nowy właściciel Kajetan Kraszewski dobudował od strony ogrodu piętro z balkonem podtrzymywanym przez półkolisty kolumnowy taras, zagospodarował poddasze, ganek zastąpił portykiem z doryckimi kolumnami; w 1915

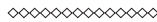

roku dwór nawiedził kolejny pożar; ostatni właściciele Romanowa — wnuczka Kajetana Kraszewskiego Paulina Rościszewska z mężem — zastąpili rampę szerokimi schodami; w sierpniu 1943 roku żołnierze sowieccy spalili dwór, schyłek XIX w., MR (fot. obok)

Anna z Nowomiejskich Malska, babka pisarza, b.d., *Książka...* (fot. 3 na okł.)

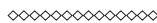
Wieczorami, przy świecach z umbrellką, zasiadała zwykle babka z pończochą w rękę do czytania głośnego; dziadek się albo przechadzał po cichu, stając niekiedy, lub na kanapie podparty słuchał. Czytywano nowe, a gdy tych brakło, i stare rzeczy. (Książka..., s. 11.)

Ulubiona zabawka małego Józefa Ignacego Kraszewskiego, b.d., MR

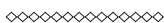
Powiadano mi bowiem w Romanowie [Adam Pług], że raz, gdy mały Józio, rozespany, nie miał większej ochoty do pacierza, a prababka, chcąc go podniecić, pogroziła mu, że jeżeli się nie pomodli, to Anioł Stróż nie będzie go w nocy pilnował, chłopczyzna odpowiedział jej: „To niech babcia swego poprosi, żeby i mnie pilnował..., łóżeczko moje tak blisko przy łóżku babci stoi”. (Książka..., s. 11.)

5

Wnętrze dworku w Romanowie, 2012, fot. Tadeusz Żaczek, MR

Za życia dziadka, wieczorami, w wielkiej sali, która wspólnym była dwóch babek mieszkaniem i leżała w pośrodku domu, zbierano się zwykle przy okrągłym stoliku. Pamiętam, że przynoszono wówczas doskonałe bery i jabłka tyrolskie, które mnie mocno interesowały, ale celem w istocie było czytanie głośne. (<http://www.kraszak.bialapodl.pl/dok>, 20 października 2012.)

Na tarasie w Romanowie; na schodkach siedzi córka Lucjana Kazimiera Rulikowska z Kraszew-

skich, za nią stoi syn Kajetana Stanisław Kraszewski, przy stole siedzą: żona Lucjana Stefania z Sułkowskich Kraszewska, obok jedna z córek Kajetana Kraszewskiego, z tyłu mąż Kazimierzy Zdzisław Rulikowski, syn zmarłej Anny Łuniewskiej z Kraszewskich i wychowanek Kajetana Stanisław Łuniewski oraz teść Kajetana Wincenty Rulikowski, stoją Kajetan Kraszewski i syn sąsiadów Kazio Dobiecki, 1875, fot. Lucjan Kraszewski, MR (fot. na s. 5)

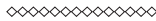
Raj utracony

Pomnę, las był dokoła, szumiały mi jodły

Każdy szum drzew przypomina mi romanowskie jodły, każdy klekocący bocian tamtejszych bocianów, i myślę, patrząc na lecącego: może on rodem stamtąd? Każda cicha olcha przywodzi mi na myśl stare nad kanałami rosące. Mój Boże! Wszystko minęło, wszystko minęło; ludzie poszli do niebios, czas mignął się i nie wróci: jam postarzał! (Szkola bialska i czteroletni w niej pobyt J.I. Kraszewskiego 1822–1826. Wspomnienie kolegi szkolnego napisał Jan Gloger, Biała Podlaska 1928, s. 21.)

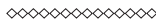

6 Dwór w Romanowie; w 1946 roku sześćohektarowy park i ruiny dworu upaństwowiono; stały się one siedzibą Nadleśnictwa Włodawa; w 1958 roku Wojewódzka Rada Narodowa w Lublinie podjęła decyzję o utworzeniu tu Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego; odbudowa, do której bardzo przyczynił się nauczyciel z Romanowa Wacław Czech, trwała do 1962 roku; w czasie kolejnego remontu w latach 1987–1991 przywrócono podjazd z rampą, taras z balkonem i historyczny układ salonu, 2012, fot. Andrzej Jaroszewicz, MR

Klasycystyczna murowana, tynkowana kaplica fundacji Konstancji Nowomiejskiej, początkowo pałacowa, później publiczna, obecnie nieczynna, powstała równocześnie z dworem w Romanowie, do którego pisarz wracał zawsze w marzeniach jako do swojego raju utraconego; opisał to miejsce, do którego tęsknił na wszystkich ścieżkach swojego życia, w *Obrazach z życia i podróży*, *Ze wspomnień* i w *Nocach bezsennych*, 2012, fot. Andrzej Jaroszewicz, MR

Choć los daleko mnie odpędził, serce moje tam zostało i chodzi po starej ścieżce od domu do kaplicy, od kaplicy do oficyn i po szumiącej alei jodłowej. Nie widzicie go tam, ale jakże często z piersi mi ucieka i włóczy się koło Was. (Książka..., s. 39.)

Pomnik Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie; w październiku 2012 roku Romanów odwiedził prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski, który jest spowinowacony z rodziną Kraszewskich; siostra jego babki była żoną Mieczysława Kraszewskiego, wnuka Kajetana; w czasie swoich dwóch wizyt w Romanowie (2010, 2012) prezydent RP przekazał Muzeum listy, rękopisy, dokumenty genealogiczne, kopie medalionów z XIX wieku, reprint książki, zeszyty z rysunkami Kajetana Kraszewskiego, za pomocą których uczył swojego głuchoniemego syna Bogusława; prezydent zachował sobie szklany przycisk do papieru Józefa Ignacego Kraszewskiego z okresu powstania styczniowego, 2008, <http://www.navigotour.pl> Romanów — Muzeum Kraszewskiego, 20 października 2012

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇
Park w Romanowie, 2012, fot. Anna Czobodzińska-Przybystawska, MR

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇
Wnętrze dworku w Romanowie, 2012, fot. Tadeusz Żaczek, MR

Bracia

Trzeba za złe dobrem płacić

Przysłowie uczy, że jabłka niedaleko od jabłoni padają: toteż we krwi i duchu dzieci odrodziły się skłonności ojca i matki, a jeśli najwyższego doszły rozwoju w najstarszym bracie, to i w młodszych też widzieć się dają. Kajetan ma niepospolity talent muzyczny, który okazał w wielu pięknych kompozycjach na fortepian, a „Koniuszyc brzeski”, „Chełmianie”, komedia premiowana na konkursie lwowskim pt. „Uproszczone zaloty” i pomniejszych utworów powieściowe i poetyczne świadczą wymownie o zdolnościach jego pisarskich, równie w prozie, jak w wierszu; Lucjan zaś, jako malarz dyletant, włada pędzlem i ołówkiem tak dobrze, iż gdyby był na serio poświęcił się tej sztuce, to byłby zajął w niej stanowisko wybitne. (Książka..., s. 8.)

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇
Lucjan Kraszewski (1820–1892), młodszy brat pisarza; po ukończeniu szkoły w Łyskowie, gimnazjum w Świsłoczy i Uniwersytetu w Dorpacie pędził życie ziemianina w rodzinnym majątku Dołhe; był malarzem, rysownikiem, fotografikiem (fotografował zabytki Romanowa), prekursorem polskiej fotografii artystycznej, ilustratorem książek Józefa Ignacego Kraszewskiego, zesłańcem postyczniowym; po powrocie z zesłania sprzedał Dołhe bratu Kajetanowi i zamieszkał w Warszawie przy ul. Wspólnej oraz w posiadłości zięcia w Honiatyczach w Hrubieszowskiem, gdzie zmarł; był wraz z młodszym synem Józefa Ignacego Kraszewskiego Franciszkiem wykonawcą testamentu pisarza; ożenił się ze Stefanią z Sułkowskich, z którą miał córkę Kazimiერę, wydaną za Zdzisława Rulikowskiego; na zdjęciu Lucjan Kraszewski (3. od lewej) na zesłaniu w Czwilsku, 1868, APAN, ZF, III-220, k. 6

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇
Lucjan Kraszewski, *Na etapie*, b.d., APAN, ZF, III-228, k. 7

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇
Ogród w Romanowie, 1875, fot. Lucjan Kraszewski, MR

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇
Józef Ignacy Kraszewski (z kapeluszem) z braćmi Lucjanem i Kajetanem (z tyłu); bracia mieli jeszcze dwie siostry: Joannę (ok. 1815–1894), zamężną z Janem Moraczewskim, i Annę (1823–1853), zamężną z Gabrielem Łuniewskim, późniejszym agentem Rządu Narodowego we Włoszech, Drezno 1871, MR

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇
Aleja świerkowa w Romanowie, 1875, fot. Lucjan Kraszewski, MR

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇
Kajetan Kraszewski (1827–1896), najmłodszy brat pisarza; po ukończeniu gimnazjum w Świsłoczy studiował astronomię, nauki przyrodnicze i fizykę, a także harmonię

i kompozycję w Warszawie; jest autorem szkiców historycznych *Ze wspomnień kasztelanica, Generał Filip Hauman i rodzina Malczewskich, Bartochowski*; napisał historię rodu Kraszewskich *Monografia domu Kraszewskich vel Kraszewskich-Jastrzębczyków* oraz opowiadania obyczajowe *Chełmianie, Od szkolnej ławy, Z podań i szpargałów, Tradycje kodońskie, Poturczeńczy*; założył w Romanowie obserwatorium astronomiczne, do którego sprowadził przyrządy z Jeny, Monachium, Paryża, Wiednia i Berlina, a spostrzeżenia swe, głównie z zakresu meteorologii, ogłosił we francuskim piśmie „Cosmos”; był rysownikiem, amatorsko wykonywał medaliony portretowe; wydawał kompozycje muzyczne: koncerty, sonaty, miniatury, pieśni, np. *Po tej łączce* do słów brata Józefa Ignacego; uczestniczył w życiu społecznym, był sędzią pokoju powiatu włodawskiego i członkiem Towarzystwa Rolniczego; za jego rządów Romanów stał się nowoczesnym i wzorowym gospodarstwem ziemskim, w którym Kajetan stosował płodozmian i do którego sprowadzał maszyny rolnicze; był bibliografem i kolekcjonerem; zgromadził bibliotekę liczącą w 1875 roku 6000 tomów i sukcesywnie powiększał zbiory, a jego działalność kontynuował syn Bogusław; był ożeniony z Marią z Rulikowskich i miał trzech synów Bogusława, Krzysztofa i wcześniej zmarłego Stanisława oraz trzy córki Antoninę, Zofię i Józefę, b.d., MR

Kajetan Kraszewski, *Chełmianie* i dedykacja (1877) dla brata Józefa Ignacego, Warszawa 1878, MR

Kajetan Kraszewski, *Ze wspomnień kasztelanica*, Petersburg 1896, MR

Kajetan Kraszewski, *Z podań i szpargałów*, Kraków 1892, MR

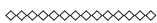
8

Edukacja

Jeżeli kto na świecie się nudzi, niech się uczy

„Miałem brzydki zwyczaj uczyć się zawsze nie tego, co było potrzeba, ale tego, ku czemu ciągnęła fantazja i owa nienasycona ciekawość, która ciągnęła do piekła. Pragnęło się wyprzedzić, nie wlec się powoli, i wataśało po bezdrożach. Mam jeszcze do dziś dnia drukowany list pochwalny, otrzymany w Białej, ale nie jestem pewien, czym na niego zasłużył”. Ten list pochwalny wręczony był w czasie popisu chłopczyźnie niewielkiego wzrostu, o jasnych włosach, rumianej, wesolej, sympatycznej twarzączce [...]. (Szkola bialska..., s. 21.)

Zamek Radziwiłłów w Białej Podlaskiej nad Klukówką, Rudką i Krzną w województwie brzesko-litewskim, obecnie w województwie lubelskim, w powiecie bialskim, w gminie Biała Podlaska; w szkole wydziałowej, zwanej wówczas Akademią Białką (rektorem był wtedy profesor Józef Preyss), będącej filią Akademii Krakowskiej, uczył się Józef Ignacy Kraszewski w latach 1822–1826; do nauki przygotowywany był tylko przez babki i został przyjęty wprost do drugiej klasy; tu pod kierunkiem swojego mistrza profesora Adama Bartoszewicza przyszły pisarz zdobywał wiedzę i podejmował pierwsze próby literackie, co opisał w *Wielkim świecie małego miasteczka*, b.d., *Książka...*

○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
Akademia Bialska, drzeworyt Bronisław Puc, b.d., MR

○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
I Liceum Ogólnokształcące im. Józefa Ignacego Kraszewskiego przy ul. Kraszewskiego 1 w Białej Podlaskiej z tablicą pamiątkową wmurowaną z okazji 100. rocznicy śmierci pisarza; placówka ta działała od 1628 roku, w obecnym kształcie od 1919; absolwentami „Kraszaka” byli m.in.: krytyk muzyczny Bogusław Kaczyński, polityk profesor Krzysztof Skubiszewski, aktorzy Roman Kłosowski i Wacław Kowalski, 2012, fot. Jolanta Dyr, <http://www.commonswikimedia.org>, Akademia Bialska w Białej Podlaskiej, 20 października 2012

○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
Brama Trynatarska i gmach szkoły wojewódzkiej w Lublinie, gdzie uczył się Józef Ignacy Kraszewski w latach 1826–1827, b.d., *Książka...*

○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
Dom przy ul. Grodzkiej 22 w Lublinie z tablicą pamiątkową, w którym mieszkał Józef Ignacy Kraszewski w latach 1826–1827, 2012, fot. Joanna Arvaniti, APAN

Rok spędzony w Lublinie przyjemnych mu wrażeń nie przyniósł. Niepodobna wszakże przypuszczać, aby sam wstręt do matematyki, którą mu gwałtem pakowano do głowy, miał być głównym tego powodem, aby nawet to wypłynęło z owej sceny burzliwej, która ten rok i w ogóle czasy lubelskie zakończyła, kiedy chłopak ambitny, dotknięty do żywego odmówieniem spodziewanej nagrody, podczas wywoływania imion uczniów wybranych cisnął z uniesieniem książkami i sexternami i wyszedł z sali. Musiały się do tego przyłączyć jeszcze inne nieprzyjemności. (Książka..., s. 14.)

○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
Gmach gimnazjum w Świstoczy, w którym uczył się Józef Ignacy Kraszewski w latach 1827–1829 i gdzie zdał egzamin dojrzałości; jest to obecnie miasto w zachodniej części Białorusi, w obwodzie grodzieńskim, drzeworyt Bronisław Puc, b.d., MR

9

Spokojne bowiem życie w Świstoczy, gdzie trzeba się było koniecznie zająć nauką, choćby dlatego, że czym innym nie było, i mnie, i wielu innych zapewne zmusiło do oddania się namiętnego książkom, pracy. [...] Tu uczyć się trzeba koniecznie lub z nudy umrzeć. (Książka..., s. 16.)

○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
Józef Ignacy Kraszewski w wieku młodzięcym, litografia Karol Rypiński, ok. 1823, MR (fot. obok)

Twarz przy lada wzruszeniu mocniej się płoniąca u szkolnej działyw ściągnęła nań przezwisko „Piwonia”. (Książka..., s. 17.)

Tak w mgnieniu oka dwa lata przebiegły, przeleciały. Dwie nagrody i świadectwo maturitatis otrzymałem. Teraz miałem jechać do uniwersytetu; zdawało mi się, że był poważnym człowiekiem; ręka napierała się pióra, które później tyłu mi wytrącić chciało, głowa paliła się nadziejami przyszłości, nigdy niemającymi się zsiścić... Wyjechałem ze Swisłoczy, modląc się do tych Aniołów Stróżów, którzy mnie mieli prowadzić po świecie. (Książka..., s. 17.)

Kościół św. Jana i gmach pouniwersytecki w Wilnie; przyszły pisarz studiował na Uniwersytecie Wileńskim na Wydziale Lekarskim, potem na Wydziale Wymowy i Sztuk Wyzwolonych; w okresie od grudnia 1830 do marca 1832 roku za działalność spiskową w organizacji studenckiej Towarzystwo Mnezerów został osadzony w klasztorze św. Piotra i Pawła zamienionym na więzienie, następnie w szpitalu więziennym w koszarach św. Ignacego; śledztwo prowadzili kultowi prześladowcy wileńskiej młodzieży — Nowosiłcow, Pelikan i Botwinko; 15 lipca 1831 roku skazano Kraszewskiego na wcielenie jako szeregowca do pułku kaukaskiego; dzięki wplywom rodzinnym skończyło się na skazaniu na przymusowe pozostanie w Wilnie z dozorem policyjnym i „wilczym biletem” przestępcy politycznego do końca życia; ogłosił tu prospekt *Kilka obrazów towarzyskich* pod pseudonimem Kleofas Fakund Pasternak; rysował zabytki Wilna; w 1831 roku zadebiutował powieścią *Pan Walery*, b.d., *Książka...*

10

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do matki, Wilno 1832, *Książka...*

Opiszę Ci, Matuniu, moje zatrudnienia, żebyś się przekonała, że nie próżnuję przecie. Uczę się, czego pragnąłem, i uczę się z zapałem. [...] W ciągu tygodnia uczęszczam regularnie na lekcje, które mi przypadają w różnych godzinach przed- i poobiednich. Oprócz języków, historii, literatury i tego, co do oddziału mego należy, chodzę na lekcje malarstwa, rysuję z natury. W pozostałych godzinach tyle jest do czynienia obcego, naszego, nowego i dawnego! Muszę grać, rysować i spocząć; nie mogę być całkiem obcy towarzyszom moim. Widzisz więc, Matuniu, że dnie mam zajęte, a zawsze mi się krótkimi zdają. Na moje pragnienie nauki życia doprawdy za mało. (Książka..., s. 20–21.)

Tablica pamiątkowa na ścianie domu przy ul. Pilies 24 na Starym Mieście w Wilnie, w którym mieszkał i tworzył Józef Ignacy Kraszewski w latach 1832–1835; obecnie znajduje się tu ekskluzywny hotel Narutis, 2012, fot. Valentina Kulikauskienė, BLAN (fot. obok)

Za złoty na dzień żyję wymienienie! Mam sobie najczęściej rosół dobry z ryżem z cielęciny, pieczone lub kotlety. Alboż to nie dość? Z rana piję herbatę i w wieczór zamiast wieczerzy. Właśnie teraz rozmyślam, jakby tu co innego sobie przybrać, bo cukier drogi i wiele go wychodzi, może będę pił mleko. [...] Garderobie mojej nic nie brakuje, jestem nawet elegant. (Książka..., s. 24.)

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do babci Anny Malskiej, Wilno, 19 stycznia 1834, MR

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

Józef Ignacy Kraszewski w wieku młodzieńczym, b.d., APAN, ZF, XII-31, k. 1

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do nieznanego wileńskiego wydawcy, Żytomierz, 13 grudnia 1853, BLAN, F273-1447 1r

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do nieznanego wileńskiego wydawcy, Żytomierz, 3 lipca 1859, BLAN, F273-1447 4 r

Stolica Litwy pamięta go jako ucznia Uniwersytetu, a w późniejszym życiu jako częstego gościa z powodu wydawnictwa „Athenaeum” i mnóstwa dzieł, albowiem do roku 1859 nie Warszawa, lecz Wilno jest głównym miejscem druku utworów Kraszewskiego. (Bolesław Baranowski, Józef Ignacy Kraszewski, Jego życie i zasługi. Książka pamiątkowa wydana w pięćdziesiątą rocznicę pracy literackiej J.I. Kraszewskiego przez Towarzystwo Pedagogiczne. Z portretem Jubilata, Lwów 1879, s. 56.)

11

Ziemiannin i literat

*Myśmy ziarna rozsypane z jednego gronka, a wrosłe
każde gdzie indziej, a obracające się każde inaczej*

Horodec, posiadłość na Polesiu Wołyńskim Antoniego Urbanowskiego, gdzie Józef Ignacy Kraszewski poznał swoją przyszłą żonę (ślub odbył się w 1838 roku) Zofię Woroniczównę, bratanicę prymasa Jana Pawła Woronicza; bogate zbiory artystyczne i biblioteczne Urbanowskich zgromadzone w Horodcu wywarły duży wpływ na kierunek późniejszych zainteresowań pisarza; opracował wówczas *Historię Wilna*; bez powodzenia starał się o Katedrę Literatury Polskiej na Uniwersytecie w Kijowie, b.d., *Książka...*

Pobyt w Horodcu jest jednym z najważniejszych w życiu Kraszewskiego wypadków, od tego bowiem czasu w dziejach jego nowa się rozpoczyna epoka, w której wszystkie dalsze przygody wysnuwają się jak nić z kłębka ze stosunków zawiązanych w tym domu. (Książka..., s. 27.)

Omelno, posiadłość Krasickich w powiecie łuckim na Wołyniu, którą w 1837 roku wzięt dla syna w dzierżawę Jan Kraszewski, b.d., *Książka...*

Wziętem bowiem Omelno w stanie tak oplakany, że tylko ku lepszemu iść by powinno. [...] Moje studia, moje dawniejsze prace literackie prawie zupełnie zatoneły w tym morzu zajęć drobnostkowych i kłopotów powszednich. Nie zrywam jednak z mym zawodem, który mi był tak miłym, choć żadnej nie przynosił korzyści. (Książka..., s. 33.)

Kisiele, posiadłość Urbanowskich na Wołyniu, która w 1854 roku, jako spadek po pani Elżbiecie z Kruszewskich Urbanowskiej, przeszła w ręce Józefa Ignacego Kraszewskiego i jego żony Zofii z Woroniczów Kraszewskiej, b.d., *Książka...*

Kisiele są tak piękne, że tego opisać nie można: wody, góry, chatki, laski — cudowne! A potem wszystko to ozdobione z takim smakiem, utrzymane w takim porządku, iż tworzy to całość zachwycającą. Z okien domu widać wieś, rozsypaną z pobielanymi domkami na górze, dalej zielone pola, dalej lasy po górach. (Książka..., s. 32.)

Gródek, była posiadłość Podhorodeńskich niedaleko Łucka, którą nabył na własność w 1840 roku Józef Ignacy Kraszewski; od 1841 roku redagował wileńskie pismo „Athenaeum”, b.d., *Książka...* (fot. poniżej)

Gródek leży o jeden dzień drogi od splawnego Bugu, rodzi wybornie pszenicę, ma wielki dostatek łąk, pastwisk i znaczną bardzo przestrzeń lasu czarnego, wybornie zachowanego. Ma rzeczkę, zabudowania niektóre dobre, domek mały, ale wygodny, w cudownie pięknym położeniu, ogrody wszelkiego rodzaju, bo nawet i piękny angielski ogródek, założony wśród gór i jarów, z pięknymi bardzo widokami. Słowem, będzie tu kiedyś bardzo wygodny i intratny kawalek. (Książka..., s. 36.)

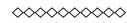

Hubin, posiadłość Józefa Ignacego i Zofii Kraszewskich na Wołyniu niedaleko Gródka, w której osiedlili się małżonkowie po 1848 roku po sprzedaży Gródka, m.in. z powodu

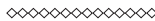

Józef Ignacy Kraszewski, 1859,
Książka... (fot. obok)

Jako wizytator szkół żytomierskich nie szczędził też ani trudów, ani pieniędzy: wspierał uczniów ubogich, zaopatrywał ich i w książki, i w odzież, płacił nieraz za nich wpisowe, a nadto w swoim domu miał zawsze na utrzymaniu jeśli nie dwóch, to przynajmniej jednego wychowanka, przybranego za towarzysza do swoich synów. (Książka..., s. 78.)

Córka Józefa Ignacego Kraszewskiego Augusta Maria (1849–1917), żona fotografika Witolda Miączyńskiego, b.d., MR

Józef Ignacy Kraszewski z synami Janem Albinem (1841–1917), inżynierem kolejnictwa, właścicielem fabryki maszyn do szycia i żniwiarek w Warszawie, i Franciszkiem (1843–1927), ziemianinem na Wołyniu, 1863/1864, MR

14

Córka Józefa Ignacego Kraszewskiego Konstancja (1839–1871), która zmarła w drodze powrotnej z Syberii po samobójczej śmierci męża Boleśława Łozińskiego, z bliźniętami Józefem i Czesławem, Irkuck 1867, MR

Dom przy ulicy Mokotowskiej 48 w Warszawie, w którym — po poróżnieniu się ze środowiskiem szlachty wołyńskiej — mieszkali państwo Kraszewscy w latach 1860–1863; później w domu tym zamieszkał najwybitniejszy lekarz polski XIX wieku Tytus Chałubiński; w Warszawie Józef Ignacy Kraszewski redagował „Gazetę Codzienną” przemianowaną później na „Gazetę Polską”; starał się bez powodzenia o stanowisko profesora Szkoły Głównej Warszawskiej; wiele podróżował po Europie; w Paryżu wydał broszurę *Sprawa polska w roku 1861*, b.d., *Książka...*

Dom przy ulicy Mokotowskiej 48 w Warszawie, ostatni adres Kraszewskiego przed wyjazdem za granicę; po wybuchu powstania styczniowego na polecenie Aleksandra Wielopolskiego Józef Ignacy Kraszewski opuścił Warszawę, 2012, fot. Katarzyna Siojkowska, APAN

Kochany Kaju! Donoszę Ci krótko, że jestem zmuszony przez margrabiego wyjechać na czas jakiś za granicę, aby nie być posądzonym o zły wpływ na dziennikarstwo, jaki mi tu widać przypisują. W sobotę jadę i na Twojej opiece zostawiam żonę i dom. Dowiaduj się o nich, proszę. Zrób, co możesz, abys moje konie sprzedał i o Zofii trochę pamiętał. Ojca nogi ucałuj, a pisz do mnie, co się z Tobą dzieje. (Książka..., s. 100.)

Choćbyście mnie mieli ukamieniować, ja i tak muszę pisać

Z przyszłością nieodgadnioną na karku, jakby z kamieniem u szyi, położenie moje nie do zazdrości. W jakiej trwodze o Was, o ojca, o Kajetana jestem, wyśłowić nie mogę. Jeszcze dzień jak dzień, ale przyjdzie noc, to te pokoiki, w których ja sam, i sny, i marzenia, i przywidzenia... zasnąć straszno. Niczym tu uzyskany chwilowo spokój, chyba wyrzutem, gdy się tam zostawiło ojca, braci, żonę, dziecko, a zresztą tysiące braci i tysiące matek! Dodaj i to, że w tych męczarniach dwuletnich straciłem siły, zdrowie złe, życie nowe mi nie służy... Nie mów o tym i nie pisz, alem ciągle chory, śpiący i siebie nie poznaję... Już mi się chce skończyć... tu na cmentarzu leży Brodziński — byłby honor położyć się przy nim. (Książka..., s. 101.)

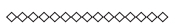
List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma; w lewym górnym rogu monogram pisarza, Drezno, 24 stycznia 1881, *Materiały...*, k. 47

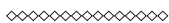
Koperta listu Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma; w tym czasie Kraszewski napisał utwory oparte na wydarzeniach powstania styczniowego *Dziecię Starego Miasta, Para czerwona*, wydawał roczniki publicystyczne „Rachunki”; w 1873 roku nawiązał kontakty z francuską agencją wywiadowczą współpracującą z Ministerstwem Wojny w Paryżu; w 1875 roku rozpoczął cykl 29 kronik historycznych z dziejów Polski, zapoczątkowany powieścią *Stara baśń*, 1884, *Materiały...*, k. 129

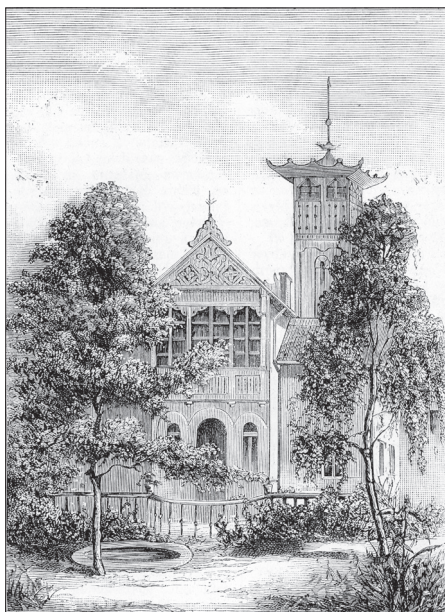
Ozdobna koperta i karta listu Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma, Drezno, 19 marca 1884, *Materiały...*, k. 130, 131

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma, Drezno, 5 grudnia 1880, *Materiały...*, k. 29

Józef Ignacy Kraszewski, *Dom przy Nordstraße 27* w Dreźnie, gdzie pisarz mieszkał w latach 1873–1879; początkowo zajmował mieszkanie przy Augustusstraße 6, potem willę w Blasewitzu pod Dreznem (1864–1865), następnie willę przy Nordstraße 27 i wreszcie przy Nordstraße 31 (1879–1885), rysunek, b.d., *Książka...* (fot. obok)

Wawrzyniec Benzelstierna-Engeström (1828–1910), ziemianin, poeta, tłumacz, działacz społeczny, korespondent i przyjaciel Józefa Ignacego Kraszewskiego, wnuk Larsa Engeströma, szwedzkiego ambasadora w Warszawie, obdarzonego przez króla Stanisława Poniatowskiego indygenatem i złotym pierścieniem za zaangażowanie w pracach nad Konstytucją 3 maja, uczestnik walk czasu Wiosny Ludów, organizator biura publicystycznego Rządu Narodowego we Lwowie, więziony przez władze austriackie za zaangażowanie w wydawanie nielegalnych broszur i pism ulotnych, założyciel Towarzystwa Pomocy Emigrantom w Dreźnie, wielkopolski działacz kulturalny i społeczny; zapoczątkował m.in. leczenie ubogich dzieci mlekiem, nazywane „kuracją mlekową”, która z biegiem czasu w okresie międzywojennym objęła całą Polskę pod nazwą „szklanka mleka”; w latach 1882–1907 sekretarz Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, APAN, ZF, X–237, k. 1

Christine Greiner — Christa del Negro, dziennikarka i publicystka, podpisująca swoje prace nazwiskiem ojczyzna weneccjanina, wielka miłość Józefa Ignacego Kraszewskiego, który wystąpił nawet o rozwód, ale nie uzyskał zgody papieża; gdy żona Zofia dowiedziała się o romansie męża, podarła wszystkie listy od niego, <http://www.polonika.at/?p=2827>, 20 października 2012

Bronisław Puc, *Wnętrze pracowni Józefa Ignacego Kraszewskiego przy Nordstraße 27 w Dreźnie*, b.d., *Książka...*

Ustronń prawie pustelnicza, malutki w szwajcarskim guście domek, ze wszech stron okolony gęstą zielenią drzew, krzewów i kwiatów, stoi na uboczu, oddzielony kratami od ulicy. Czarny duży pies nowofundlandzkiej rasy czuwa nad bezpieczeństwem, a Saksonka, z poczciwą twarzą staruszka, piastuje urząd odźwierzego. Od bramy do domu idzie się wśród krzewów i kwiatów, i z malutkiego przedpokoju wchodzi się do małego również saloniku, w którym szczególniejszą zwraca uwagę zawieszona na ścianie błogosławieństwo księdza Marka „Domowi, rodzinie i przyszłym pokoleniom Kraszewskich”. (Książka..., s. 103–104.)

Dom Józefa Ignacego Kraszewskiego przy Nordstraße 28 (dawniej 27) w Dreźnie; od 1960 roku mieści się tu Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego, które podlega administracyjnie Muzeum Miasta Drezna; dobór eksponatów oraz opieka merytoryczna należy do Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie, 2001, fot. Elżbieta Szymańska, ML

Kraków

Dalście mi w życiu dzień stanowiący epokę

Myśl uroczystego obchodu pięćdziesięciolecia zasługi i pracy niez mordowanej Józefa Ignacego Kraszewskiego poruszona została pierwotnie w Warszawie. Przyjął ją naród cały z zapalem. Polska w najodleglejszych granicach dawnej Rzeczypospolitej jednomyślnym głosem uczucia się odezwała. Nie tylko doma u siebie, ale na wszystkich krańcach świata rozproszeni Polacy podjęli tę myśl serdeczną — świadcząc z zapalem

o żywotności uczuć swych narodowych, których rzeczywistym uosobieniem i ostatecznym wyrazem będzie przygotowujący się w imieniu całej ojczyzny naszej Obchód Jubileuszowy w przestarej Jagiellonów stolicy. (Pamiętka obchodu uroczystości imienin Józefa Ignacego Kraszewskiego w Dreźnie w roku jego jubileuszowym 1879. Z polecenia Komitetu Medalowego zebrał i wydał Wawrzyniec hrabia Engeström, Poznań 1879, s. 1.)

Kraków, Sukiennice; 3–5 października 1879 roku z inicjatywy literatów i wydawców zorganizowano w Krakowie obchody z okazji 50-lecia literackiej działalności Józefa Ignacego Kraszewskiego, na które przybyło 11000 gości, b.d., *Księga pamiątkowa Jubileuszu J.I. Kraszewskiego*, Kraków 1881

Podobizna i autograf Józefa Ignacego Kraszewskiego na kopercie, b.d., *Materiały...*, b.p.

Pismo Józefa Ignacego Kraszewskiego w sprawie przyjęcia go w poczet członków Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, 20 lipca 1870, ANPAN i PAU, TNK-63, k. 71

Lista członków Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności; Józef Ignacy Kraszewski przebywający wówczas w Dreźnie był członkiem zagranicznym, 8 kwietnia 1873, ANPAN i PAU, Akta członków: Alfred Bandrowski

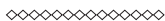
Wręczenie darów Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu; pisarz dostał wówczas 257 darów, 150 dyplomów i adresów, 509 telegramów; dary zabrał do Dreznia, potem przekazał je Poznańskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk, 1879, *Księga pamiątkowa...*

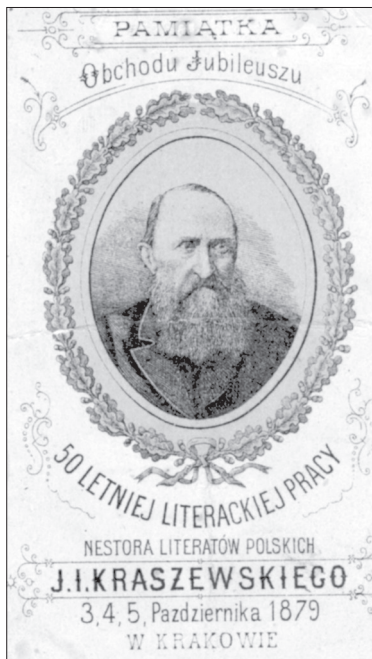
Juliusz Kossak, *Bal jubileuszowy w Sukiennicach*, rysunek; w balu wzięło udział 2000 osób; 40 artystów zadeklarowało oddanie swoich dzieł do przyszłych zbiorów Muzeum w Sukiennicach, 5 października 1879, *Księga pamiątkowa...*

Pamiętka Obchodu Jubileuszu 50-lecia literackiej pracy nestora literatów polskich J.I. Kraszewskiego 3, 4, 5 października 1879 roku w Krakowie z podobizną Jubilatą, 1879, NAC, 1-K-1573a (fot. obok)

Pamiętka Obchodu Jubileuszu 50-lecia literackiej pracy nestora literatów polskich J.I. Kraszewskiego 3, 4, 5 października 1879 roku w Krakowie, verso, *Materiały Józefa Hełczyńskiego*, APAN, 25, j. 11, b.p.

Bolesław Baranowski, *Portret Józefa Ignacego Kraszewskiego*, b.d., Bolesław Baranowski, *Józef Ignacy Kraszewski...*

Jubileusz Najmilsze na świecie pięćdziesięciolecie

To życie duchowe budzić, wzmacniać, do spokojnej pracy wytrwałej na wszystkich drogach zachęcać było zawsze zadaniem moim, a spełniłem je, o ile Bóg dał siły. Jeżeli uczyniłem niewiele, wina to nie woli, ale słabości mojej. W ciągu przeżytego pół wieku starałem się, mimo wszelkich przeszkód i zawał, nie zejść z raz obranego skromnego stanowiska. Anim się ubiegał o wyższe w tym przekonaniu, że i mała a ciągła praca pożyteczną się stać może. (Pamiętka obchodu..., s. 11.)

Przemówienie na cześć Józefa Ignacego Kraszewskiego podczas wręczania daru od Żmudzi, Sukiennice, 3 października 1879, Materiały Romana Szwojnickiego, APAN, 39, k. 140

18

Medal wybity na cześć Józefa Ignacego Kraszewskiego w Dreźnie, wręczony Jubilatowi w jego domu przy Nordstraße 27, medalier Max Bardulek; w uroczystości z rodziny Józefa Ignacego Kraszewskiego uczestniczył tylko jego starszy syn Jan, 1879, *Pamiętka obchodu...*

Pismo do Józefa Ignacego Kraszewskiego powiadamiające go o przyznaniu mu medalu jubileuszowego, 29 marca 1879, ANPAN i PAU, KSG/56

Franciszek Kostrzewski, *Widok gmachu i bramy Trynitarskiej w Lublinie*, gdzie Jubilat pobierał pierwsze nauki, kopia obrazu ofiarowanego na pamiątkę jubileuszu Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, 1879, *Pamiętka obchodu...*

Dary dla Józefa Ignacego Kraszewskiego, 1879, *Księga pamiątkowa...*

Wieniec krakowski, rysunek Juliusz Kossak, wykonanie złotnik Władysław Glixelli; na liściach wykute zostały tytuły dzieł Józefa Ignacego Kraszewskiego, 1879, *Księga pamiątkowa...*

Wieniec włoski oksydowany, ze złotymi żółędziami, przewiązany złotą wstęgą z emaliowanymi czarnymi literami tworzącymi napis *Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu wdzięczni rodacy we Włoszech*, 1879, *Księga pamiątkowa...*

Szkatułka do wieńca włoskiego; szkatułka wykonana jest z tablic z czarnego marmuru w hebanowej oprawie — z przodu herb Jubilata, po bokach wyobrażenia sztuk pięknych, z tyłu księga z datami 1829–1879 przewiązana białą wstęgą, wierzch kryształowy, 1879, *Księga pamiątkowa...*

Złoty medal poznański z portretem Jubilata z wieńcem laurowym na czole, dookoła napis *Vir probus scribendi peritus anno MDCCCXII natus*; medal umieszczono w futerale safianowym, 1879, *Księga pamiątkowa...*

Medal lwowski z popiersiem i napisem *Za pół wieku trudów i zasług wdzięczni rodacy*; w szkatulce safianowej ozdobionej ornamentami i monogramem Jubilata złożone zostały na niebieskim aksamicie trzy egzemplarze medalu — złoty, srebrny i brązowy; na środkowym tle pokrywy szkatułki, na białym atlasie umieszczono złoty napis *J.I. Kraszewskiemu w 1879 r. Komitet Jubileuszowy Lwowski, 1879, Księga pamiątkowa...*

Malarz

Pałę się do malarstwa teraz, ale mi czasu brak

A jeszcze i to także powinniśmy zaznaczyć, że nie tylko muzyce i malarstwu po dawnemu oddaje się z upodobaniem, ale się bawi litografią, miedziorytnictwem, a nawet malowaniem na porcelanie. Pan Orda tego roku widział u niego cały tuzin talerzy, przezeń właśnie w malowidło przyozdobionych, i jeden z nich w upominku otrzymał. (Książka..., s. 103.)

19

Autoportret Józefa Ignacego Kraszewskiego, 1844, <http://www.kraszak.bialapodl.pl/dok>, 20 października 2012

Józef Ignacy Kraszewski, *Portret wschodni*, obraz olejny na płótnie, 1846, <http://artyzm.com/obraz.php?id=3409>, 20 października 2012

Józef Ignacy Kraszewski, *Cerkiew w Kodniu*, rysunek z natury, 3 września 1834, „Gościńiec”, 1987, nr 4, s. 19, <http://www.rybnik.pl/bsip/publik/Kraszewski.pdf>, 20 października 2012

Józef Ignacy Kraszewski, *Kaplica w Romanowie*, rysunek ołówkiem, b.d., „Gościńiec”, 1987, nr 4, s. 19, <http://www.rybnik.pl/bsip/publik/Kraszewski.pdf>, 20 października 2012

List Józefa Ignacego Kraszewskiego z winiętką jego autorstwa do Adama Pługa, Drezno, 12 kwietnia 1884, MR

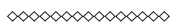
Józef Ignacy Kraszewski, *Chata nad wodą*, obraz olejny na płótnie, b.d., MR

Józef Ignacy Kraszewski, *Krajobraz wołyński*, obraz olejny na płótnie, 1854, MR

Józef Ignacy Kraszewski, *Krajobraz z brzoźami*, obraz olejny na płótnie, b.d., MR (fot. obok)

Józef Ignacy Kraszewski, *Pejzaż z zamkiem*, rysunek, 1864, MR

Kraszewski jako malarz i grafik był uczniem Bonawentury Dąbrowskiego w Wilnie. Malował widoki akwarelowe, rysował portrety, był zręcznym akwaforzystą. Wiele rysunków powstało podczas podróży. Zainteresowania Kraszewskiego w dziedzinie historii sztuki, a zwłaszcza malarstwa, z biegiem lat stawały się coraz bardziej intensywne, przekraczając granice dyletanckiego hobby. Świadectwem tego były liczne wypowiedzi pisarza w prasie na temat wystaw i obrazów. Swoje własne hobby malarskie traktował Kraszewski jako odpoczynek po ciężkiej pracy przy biurku. (<http://www.kraszak.bialapodl.pl/dok>, 20 października 2012.)

20

Patriota

Kraj milczenia i marzenia, a tak piękny

*Wielki pisarz, który tak mądrze i ciekawie mówił w swych licznych książkach do społeczeństwa polskiego o jego przeszłości i wskazywał mu także na jego teraźniejszość i przyszłość, na potrzeby jedności wszystkich ziem polskich, a w szczególności ziem piastowskich dawnej Polski jako ostoi przyszłej państwowej niepodległości, stwierdzał: „Warmia i Mazury są i pozostaną polskie”. (Stanisław Brzeziński, *Znakomity powieściopisarz Józef Ignacy Kraszewski orędownikiem polskości Warmii i Mazur*, „Słowo Powszechne”, 18 marca 1951, r. 5, nr 77, s. 4.)*

A. Napierkowski, *Brama Kraszewskiego*, zwana *Pośrednią Bramą Kościeliską*; Towarzystwo Tatrzańskie umieściło w skale nad potokiem w 1877 roku czarną marmurową tablicę upamiętniającą 50-lecie pracy pisarza; Józef Ignacy Kraszewski zwiedzał Dolinę Kościeliską w 1866 roku, zachwycając się jej pięknem, b.d., *Księga pamiątkowa...*

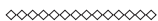

Ławeczka Józefa Ignacego Kraszewskiego w Krynicy; pisarz odwiedził uzdrowisko podczas deszczowego lata 1866 roku i zamieszkał w nieistniejącym już dziś hotelu „Pod

Trzema Różami"; w liście do Tadeusza Langiego skarżył się: *Pora okropna doprowadziła nas i najcierpliwszych nawet do rozpaczy. [...] Deszcze trwały niekiedy po 10 dni bez przerwy albo powtarzały się w ciągu dnia po kilkanaście razy. Ja i kąpiele przestałem brać dla zimna, i wodę pić;* powstała wówczas sztuka *Równy wojewodzie* i powieść *Wielki nieznajomy*; w 1881 roku na skraju parku zdrojowego w pobliżu odwiertu wody „Zuber” na tzw. Edwardówce ustawiono kamienną półkolistą ławeczkę autorstwa Franciszka Wyspiańskiego; dołączono do niej popiersie pisarza według rysunku Wojciecha Gersona z napisem *Zakątek Józefa Ignacego Kraszewskiego i poniżej Pamiętkę jego pobytu w roku 1866 uświęca Krynica podczas jubileuszu 1879 roku, b.d., Księga pamiątkowa...*

Józef Ignacy Kraszewski, ok. 1851, APAN, ZF, XII–31, k. 1

Józef Ignacy Kraszewski, *Widok Tatrów. Dolina Strążyska*, Józef Ignacy Kraszewski, *Z wycieczki do Tatrów*, „Kłós”, 29 sierpnia/10 września 1868, nr 167

Józef Ignacy Kraszewski w młodym wieku, b.d., Stanisław Brzeziński, *Znakomity powieściopisarz...*

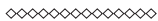
Odezwą do Akademii Umiejętności i list fundacyjny Macierzy Polskiej we Lwowie zainicjowanej przez Józefa Ignacego Kraszewskiego w 1879 roku; jej celem było wydawanie i rozpowszechnianie literatury popularnej, 1882, ANPAN i PAU, KSG 1882/56

Atleta pióra

Więcej książek napisał, aniżeli inni czytali

Ogół dzieł Kraszewskiego obejmuje cyfrę mniej więcej 500 tomów, nie licząc wszelkich korespondencji, listów i prac ulotnych, rozrzuconych po czasopiśmie, które po zebraniu w całość pokaźne przedstawiałyby foliały. W szeregach literatury powszechnej pod względem twórczości z Kraszewskim wytrzymać mogą porównanie dwaj tylko pisarze, a mianowicie hiszpański dramaturg Lope de Vega i francuski powieściopisarz Aleksander Dumas (ojciec) [...]. Z uwagi jednak na drobne ramy wielu dzieł Lopego de Vega oraz na to, że z liczby książek wydanych pod imieniem Dumasa liczne noszą, jak wiadomo, tylko jego etykietę, zdaje się, że Kraszewski może być uważanym za najplodniejszego pisarza w Europie. (Księga pamiątkowa... s. 14–15.)

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Starej baśni* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Cicho się stało dookoła — on nucił słabym głosem*, *Wiedza o Polsce*, t. 3, Warszawa [1932]

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Starej baśni* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Dziwa chustą wiewała. Białe ptaki nad głową jej się niosły i kwiliły*, *Wiedza o Polsce...*

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Starej baśni* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Chrzczę go imieniem Ziemowida, Wiedza o Polsce...*

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Starej baśni* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Obok niego stojący Wizun oczyma zdawał się jej dyktować, co mówić miała, Wiedza o Polsce...*

Paulina Kopestyńska, *Michał Elwiro Andriolli* (1836–1893), rysownik, ilustrator, malarz, przedstawiciel romantyzmu, akwarela, 2012, APAN

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Starej baśni* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Czaszki ich biły o podłogę, o słupy, gdy je ciągnęli na podwórze, Wiedza o Polsce...*

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Kunigasa* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Dzikię ptaszę (Jerzy) w klatce wobec ptaszników (Krzyżaków), Wiedza o Polsce...*

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Kunigasa* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Brat Bernard odprowadza Jerzego, Wiedza o Polsce... (fot. obok)*

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Kunigasa* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Śmierć Margera i Baniuty, Wiedza o Polsce...*

Michał Elwiro Andriolli, ilustracja do *Grzechów hetmańskich* Józefa Ignacego Kraszewskiego; *Była to pamiątka rodzinna, Wiedza o Polsce...*

Katalog antycznych pamiątek ze zbiorów Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanych w jego dreźnieńskiej willi przy ulicy Nordstraße 31, b.d., *Materiały...*, k. 14

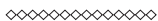
List Józefa Ignacego Kraszewskiego w sprawie pamiątek po Karolu Hoffmanie oraz ich spis, 16 grudnia 1875, ANPAN i PAU, KSG 1875/232

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstieni-Engeströma, Drezno, 22 grudnia 1882, *Materiały...*, k. 87 v.

Działalność redakcyjno-wydawnicza Józefa Ignacego Kraszewskiego, 1859, 1872, 1878, BAPAN, II.4878/1, II.3547/1, II.3758

Józef Ignacy Kraszewski (1812–1887), członek Cesarskiego Odeskiego Towarzystwa Historii i Starożytności, b.d., Maria Magdalena Blombergowa, *Polscy członkowie rosyjskich towarzystw archeologicznych*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1988

List Józefa Ignacego Kraszewskiego w sprawie jego udziału w Kongresie Archeologów, 7 lipca 1876, ANPAN i PAU, 1876/119

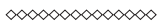
Franciszek Kostrzewski, *Kuźnia tytana pracy*, karykatura, 1879, Antoni Trepieński, *Józef Ignacy Kraszewski*, Warszawa 1986, s. 90, <http://www.rybnik.pl/bsip/publik/Kraszewski.pdf>, 20 października

Kres życia

Nie patrzcie na to, jak mi się ręka drży

Z tej ciężkiej próby, jaką się podobało Panu Bogu mnie dotknąć, jak wyjdę, nawet czy wyjdę — nie wiem. Ujęła mi ona życia — to pewna. (List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstieni-Engeströma, Drezno, 29 lutego 1884.)

Listy Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstieni-Engeströma świadczące o złym stanie zdrowia pisarza, Drezno, 21 maja 1881; 22 grudnia 1882; 21 sierpnia 1883, *Materiały...*, k. 58, 87, 112 v.

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstieni-Engeströma, Drezno, 12 września 1883, *Materiały ...*, k. 116 v.

List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstieni-Engeströma; Józef Ignacy Kraszewski został aresztowany w Berlinie po rewizji willi w Dreźnie w 1883 roku pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Francji; w marcu 1884 roku dostał wezwanie do

sądu, a cały jego majątek został obłożony sekwestrem, w tym jubileuszowe dary, które opieczętowano; sprawa przekazania pamiątek do Poznania stała się wówczas niepewna; Kraszewski został bez grosza; nawet listy i przesyłki do niego przechodziły przez administratora, który zatrzymywał wszelkie walory; następnie w Lipsku odbył się proces, w wyniku którego skazano go na 3,5 roku twierdzy w Magdeburgu; ze względu na stale pogarszający się stan zdrowia w listopadzie 1885 roku wypuszczono go za kaucją na sześciomiesięczny urlop zdrowotny; wyjechał na kurację do Szwajcarii, gdzie wziął udział w Kongresie Międzynarodowego Stowarzyszenia Literatów i Artystów w Genewie; odbył podróż po Włoszech; zakupił willę pod Lozanną w Szwajcarii, Magdeburg, 13 czerwca 1884, Materiały ..., k. 148

Wczoraj mi oznajmiono że mam stawać przed sądem — a dziś na całym moim mieniu nakładają sekwestr. Oświadczyłem, że jubileuszowe rzeczy do mnie już nie należą, ale są własnością Towarzystwa, jednakże je opieczętowano. Będą pono taxować, a może zabierać, bo złoto i wszystko, co ma wartość, zabierają mi, naznaczono zarządzającego. (List Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstierny Engeströma, Drezno, 21 marca 1884.)

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

Ostatni list Józefa Ignacego Kraszewskiego do Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma, Florencja, 11 lutego 1887, Materiały..., k. 200

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

Mikołaj Dawidowicz, *Portret Józefa Ignacego Kraszewskiego*, b.d., MR

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

List Zygmunta Miłkowskiego (Teodora Tomasa Jeża) do Franciszka Olszewskiego opisujący ostatnie chwile życia Józefa Ignacego Kraszewskiego, Genewa, 19 marca 1887, Materiały Franciszka Olszewskiego, APAN, 162, j. 3, k. 56, 56 v., 57

24

Aufgenommen von den um Uhr mitt. durch	Telegraphie des Deutschen Reiches. Ami Posen.	Ausgefertigt den 19.3. um 7 Uhr mitt. durch
Telegramm aus	Genève den 19.3. 1887 um Uhr mitt.	
<i>Pracownik leżący w Hotelu Andaj umierający Pawłowski</i>		

Hotel de la Paix przy Quai du Mont Blanc 11 w Genewie, w którym mieszkał przed śmiercią i zmarł Józef Ignacy Kraszewski; ten zabytkowy i renomowany hotel znajduje się nad brzegiem Jeziora Genewskiego; rozpościera się stąd wspaniały widok na zaśnieżony szczyt Mont Blanc; hotel mieści się w samym sercu dzielnicy biznesowej Genewy w niedalekiej odległości od wszystkich atrakcji miasta; w hotelu połączono tradycję i klasyczną elegancję z najnowocześniejszymi udogodnieniami, b.d., <http://www.krainacytania.blox.pl> hotel w Genewie, 20 października 2012

Telegram do Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma z informacją o agonii Józefa Ignacego Kraszewskiego, Genewa, 19 marca 1887, Materiały..., k. 204 (fot. na s. 24)

Pożegnanie Zmarł w hotelu

Na śmierć J.I. Kraszewskiego (fragment)

*Jak uczymy, jak przyjmiemy „Starej baśni” piewce,
Karmiciela myśli naszych, uczuć naszych siewce?
Nie rozkwitły wiosną kwiaty wpośród czarnych pól,
Pieśń zgłuszyły jęki dzwonów i zadławił ból.
W ciszy stoim wobec ducha, co idzie z tej trumny,
My — pochodnie zagaszone, strzaskane kolumny.
O! zaszumcie, gęste bory, w pogrzebowy chór,
O! zapłaczcie, rzeki płaczki, co pijecie z chmur,*

*O! posypcie łzami, rosy, na ojczyste groby,
O! ściśnijcie wy się, dłonie, w tym domu żałoby!
Rozjęczał się, rozkołysał na Wawelu spiż.
W ziemi grobów przybył jeszcze jeden czarny krzyż,
Jeszcze jeden wzniosł ramiona nad smętną krainą,
Gdzie mniej coraz blasków słońca, a chmury wciąż płyną!*

(Maria Konopnicka, 1887)

Grobowiec Józefa Ignacego Kraszewskiego w Krypcie Zasłużonych w podziemiach kościoła Ojców Paulinów na Skałce w Krakowie; krypta powstała w 1880 roku według projektu Józefa Łepkowskiego z 1876 roku, 2012, fot. Rita Majkowska, ANPAN i PAU (fot. obok)

Telegram do hrabiego Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma z informacją o śmierci Józefa Ignacego Kraszewskiego, Genewa, 19 marca 1887, Materiały..., k. 205

Zawiadomienie o pogrzebie Józefa Ignacego Kraszewskiego, program uroczystości pogrzebowych i zaproszenie do wzięcia w nich udziału, 1887, ANPAN i PAU, KSG, 1887/53

List Zygmunta Miłkowskiego (Teodora Tomasza Jeża) do Franciszka Olszewskiego dotyczący druku w „Kurierze Warszawskim” wspomnień o Józefie Ignacym Kraszewskim, Genewa, 4 kwietnia 1887, Materiały Franciszka Olszewskiego..., k. 59

Teodor Rygier, *Józef Ignacy Kraszewski*, odlew gipsowy, 1926, Materiały..., k. 3

Zajęty ciągłą pracą, tak się nie liczyłem z własnym życiem, że zapomniałem niemal wszystko. O sobie, Bóg widzi, nie było czasu myśleć, a nigdy nie dbałem o to, jak się przedstawię przyszłości. Kto się o to stara, egoistą jest. Bóg niech czyni z ciałem co wola Jego, z duszą co łaska, a z pamięcią co sprawiedliwa. (Książka..., s. 3.)

Nauczyciel narodu

*Nauczył nas czytać po polsku
i dał nam na czym czytać po polsku*

26

Jest popularnym, czczonym i wielbionym przez naród, bo jest jego najprawdziwszym i najwierniejszym odzwierciedleniem, bo jest pisarzem wyłącznie i na wskroś narodowym. (Księga pamiątkowa..., s. 13.)

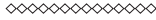
Fragment przedstawienia *Stara baśń* Józefa Ignacego Kraszewskiego w Teatrze Bagatela w Krakowie, 1930, NAC, 1-K-10154-1

Fragment przedstawienia *Stara baśń* Józefa Ignacego Kraszewskiego w Teatrze Bagatela w Krakowie, 1930, NAC, 1-K-10154-4

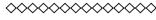
Lili Zielińska w jednej ze scen przedstawienia *Miód kasztelański* Józefa Ignacego Kraszewskiego w Teatrze Narodowym w Warszawie, 1932, NAC, 1-K-11029

Teodor Rygier, *Józef Ignacy Kraszewski*, rzeźba w brązie, 1926, NAC, 1-K-5047

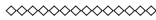
Władysław Plater. *Jubileusz 50-lecia Muzeum Polskiego w Rapperswilu*, medalier Konstanty Żmigrodzki, 1920, APAN, ZM, 122

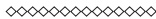
Plakat filmu według powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego *Stara baśń*, 2003, BFN

Znaczek i koperta okolicznościowa wydana przez Pocztcę Polską z okazji 200. rocznicy urodzin Józefa Ignacego Kraszewskiego, 2012, APAN (fot. poniżej)

List Józefa Hieronima Rychtera do Franciszka Olszewskiego w sprawie druku *Dzienników* Józefa Ignacego Kraszewskiego, b.d., Materiały Franciszka Olszewskiego..., k. 106

Karykatura *Józefa Ignacego Kraszewskiego*, litografia Władysław Walkiewicz, rysunek Arkadiusz Mucharski, ok. 1880, <http://www.rybnik.pl/bsip/publik/Kraszewski.pdf>, 20 października 2012

Pamięć potomnych

Któż bowiem może powiedzieć, że objął okiem wybrzeża jego działania, zmierzył wszystkie głębie jego pomysłów

Pozostanie w tradycji, pozostanie w historii literatury, w historii rozwoju ducha i cywilizacji naszej. (Księga pamiątkowa..., s. 78.)

Epitafium Józefa Ignacego Kraszewskiego w kościele św. Krzyża przy ul. Krakowskie Przedmieście 3 w Warszawie, 2012, fot. Joanna Arvaniti, APAN

Specjalnie odrestaurowana kamieniczka z pamiątkową tablicą przy ulicy Wronieckiej 14 w Poznaniu, w której mieści się Pracownia-Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego, należąca do Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Edwarda Raczyńskiego; Pracownia-Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego powstała w 1986 roku dzięki kolekcjonerskiej pasji bibliofila i rzemieślnika Mariana Walczaka (1926–1987) zafascynowanego twórczością, wielostronnością zainteresowań i barwnością biografii Józefa Ignacego Kraszewskiego; na księgozbiór liczący 3000 woluminów składa się ponad 220 pierwszych wydań książek Józefa Ignacego Kraszewskiego i prawie wszystkie późniejsze edycje jego dzieł; zgromadzono tu księgozbiór naukowy dotyczący jego życia i twórczości, rękopisy, korespondencję, fotografie, wycinki prasowe; w tzw. Gabiniecie Kraszewskiego umieszczono dary, które pisarz otrzymał podczas jubileuszu 50-lecia pracy naukowej; wśród kałamarzy z brązu i bursztynu, pucharów, przycisków i innych niezwykłych prezentów znajduje się tu bogato rzeźbiony fotel, którego obicia przedstawiają herby 12 województw historycznej Wielkopolski; w Gabiniecie Kraszewskiego prowadzone są wykłady dla zwiedzających, 2012, fot. Jarosław Matysiak, APAN

W 1928 roku wzniesiono na skrzyżowaniu ulic Zamkowej i Warszawskiej w Białej Podlaskiej ufundowane przez mieszkańców miasta z okazji 300. rocznicy założenia Akademii Białskiej brązowe popiersie Józefa Ignacego Kraszewskiego projektu Teodora Rygiera, umieszczone na cokole projektu Ludwika Bittnera; odlew wykonano w Fabryce Braci Łopieńskich w Warszawie, 2012, <http://www.mapofpoland.pl/zdjecia/> pomnik Kraszewskiego, 20 października 2012

28

Ławeczka Józefa Ignacego Kraszewskiego autorstwa Grzegorza Maślewskiego, odsłonięta na placu Wolności w Białej Podlaskiej 13 września 2008 roku, 2012, http://pl.wikipedia.org/ławeczka_kraszewskiego, 20 października 2012 (fot. obok)

Fragment poświęconej Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu ekspozycji prezentowanej od czerwca 2001 roku i zamkniętej w grudniu 2011 roku w Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego przy Nordstraße 28 w Dreźnie; większość eksponatów Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Dreźnie wróciła do Polski; 17 grudnia 2012 roku otwarta została nowa ekspozycja, której kuratorem jest ponownie starszy kustosz w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie Elżbieta Szymańska, 2001, fot. Elżbieta Szymańska, ML

Fot. 1

Fot. 2

Fot. 5

Fot. 3

Fot. 4

Józef Ignacy Kraszewski

Urodził się w gospodzie, zmarł w hotelu

Urodził się 28 lipca 1812 roku w Warszawie w zajęzdzie przy ulicy Aleksandra (obecnie Kopernika) jako najstarszy syn Jana i Zofii z Malskich. W latach 1813–1822 przebywał w Romanowie u dziadków Anny i Błażeja Malskich oraz prababki Konstancji Nowomiejskiej. W okresie 1822–1826 uczył się w szkole zwanej Akademią Białską, w latach 1826–1827 uczęszczał do szkoły wojewódzkiej w Lublinie, w latach 1827–1829 kontynuował naukę w gimnazjum w Świśtoczy, gdzie otrzymał świadectwo dojrzałości. W okresie 1829–1830 studiował na Wydziale Wymowy i Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego. W grudniu 1830 roku został aresztowany za udział w Towarzystwie Mnezerów. Wyrok wcielenia do pułku kaukaskiego zamieniono na więzienie w Wilnie, potem na nadzór policyjny i zakaz opuszczania Wilna, który trwał do lipca 1833 roku. Zadebiutował w 1831 roku powieścią *Pan Walery*. W okresie 1835–1837 przebywał w Horodcu i Ossowej na Polesiu Wołyńskim. W 1837 roku ojciec wydzierżawił dla niego wieś Omelno w powiecie łuckim. W 1838 roku ożenił się z Zofią Woroniczówną. Miał czworo dzieci: Konstancję, Jana, Franciszka i Augustę. W 1840 roku nabył na własność majątek Gródek koło Łucka. Od 1841 roku redagował czasopismo „Athenaeum”, zajmował się działalnością literacką: wydał m.in. *Wspomnienia Polesia, Wołynia i Litwy, Obrazy z życia i podróży, Latarnię czarnoksiężską*. W 1848 roku przeniósł się do Hubina. Starał się bez powodzenia o stanowisko profesora literatury polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1853–1859 mieszkał w Żytomierzu, w okresie 1860–1863 w Warszawie. Redagował „Gazetę Codzienną”, przemianowaną później na „Gazetę Polską”. Po wybuchu powstania styczniowego z polecenia Aleksandra Wielopolskiego opuścił Warszawę i wyjechał do Drezna. W 1873 roku nawiązał kontakt z francuską agencją wywiadowczą współpracującą z Ministerstwem Wojny w Paryżu. W roku 1875 rozpoczął cykl 29 kronik historycznych z dziejów Polski, zapoczątkowany powieścią *Stara baśń*. W 1879 roku zostały zorganizowane obchody jubileuszowe z okazji 50-lecia działalności literackiej Kraszewskiego. W 1883 roku został aresztowany i osadzony w twierdzy w Magdeburgu. W 1885 roku po wpłaceniu kaucji otrzymał sześciomiesięczny urlop zdrowotny. W 1886 roku wyjechał na kurację do Szwajcarii. Umarł 19 marca 1887 roku w hotelu w Genewie. Złotki pisarza zostały przywiezione do Krakowa i 18 kwietnia złożone w Krypcie Zasłużonych na Skatce.